

БИБЛИОТЕКА
МАЛКИ РОМАНЪ-БИОГРАФИИ
Уредникъ: АЛЕКС. КАРАПЕТРОВЪ

Год. I, кн. 10

Р. Словцовъ

СТИВЕНСОНЪ
МЕНДЕЛЕЕВЪ
ВИЛХЕЛМЪ ЗАВОЕВАТЕЛЬ

Превель Крумъ Иордановъ

Разрешена отъ Министерството на Народното Просвѣщение
съ писмо № 3363 отъ 30. IX. 1936 година

Книгопиздателство и печатница „ДРЕВНА БЪЛГАРИЯ“
София, ул. „Гурко“ 32.

Р. СЛОВЦОВ
СТИВЪНСЪН. МЕНДЕЛЕЕВ.
ВИЛХЕЛМ ЗАВОЕВАТЕЛЯ

Превод: Крум Йорданов

chitanka.info

СТИВЪНСЪН

През есента на 1878 г. на пустия път в планината Санта Лучия, недалеч от град Монтерей, канадски фермери, минаващи оттук, намерили полумъртъв един млад човек. Свестяват го и узнатават, че това е Робърт Луис Стивънсън, шотландец, талантлив писател, започващ да се ползва вече с литературна слава. Той отивал на кон в Монтерей, изгубил внезапно съзнание, паднал от коня и две денонощия лежал в безсъзнание, пред прага на смъртта. Ако не била случайната помощ, той несъмнено би загинал и английската литература не би имала нито „Островът на съкровищата“, нито „Странният случай с доктор Джекил и мистър Хайд“, нито „Хазаинът Балантре“, нито други интересни с талант и въображение книги.

Авторът на тези авантюристични и фантастични романи не можел да понася спокойния и равномерен живот в своя роден дом — в семейството на почтен архитект, в скучната шотландска провинция. Като студент в Единбургския университет той демонстративно носел кадифена куртка и огорчавал родителите си със странните влечения към хората от „утайката“ на града. После, вместо да стане адвокат, се занимавал с литературна работа. През лятото заминал във Франция и тук близо до Фонтенбло, в хотела, където живеят бахемите — млади художници и писатели — той се срещнал с жената, която от пръв поглед покорила сърцето му.

Фани Осборн била по-стара от Стивънсън с десет години. Дъщеря на канадски пионер, тя израснала в горите на Индианаполис, омъжила се, но скоро се разделила със своя мъж. Рязка, мъжествена, некрасива, приличаща на циганка, тя умеела обаче буквально да омагьосва хората. Болnav, капризен и разглезен — Стивънсън почувствуval веднага тия прелести. Силната воля, мъжественият характер като че ли се съединявали у Фани с вярата в тайнственото, с увлечението в спиритизма, със суеверието и подозрителността. Те заживели заедно, но за да се оженят, тя трябвало да получи развод. Фани заминала за Канада и там заболяла. Като получил телеграмата ѝ,

Стивънсън зарязал всичко и почти без пари се качил на парахода за Ню Йорк. Той съобщил на баща си за своето заминаване с обикновена бележка и обиденият старец се отказал от своя блуден син. След тежкия път през океана и после по планините и степите на „Далечния Запад“, в мръсните и тесни вагони на колонистите, Стивънсън заболял опасно (от детинство той имал слаби гърди) и само неочеквано изпратената от баща му помощ позволила да се поправи. Той се венчал, представлявайки, както шеговито се изразил, „съединение на кости и кашлица“, но Фани вярвала в неговото скорошно оздравяване, в неговия талант и в тяхното щастие. Сега общия живот започнала да направлява нейната твърда ръка.

Младоженците се върнали в Англия и тук Фани ловко се присъединила към вкусовете и възгледите на старика Стивънсън, чиято парична помощ им е била необходима, а за мъжа си тя станала не само стопанка на къщата и болногледачка, но и съветница и ръководителка в неговото творчество. Фани подтикнала мъжа си от неговата област на малките — всяко, впрочем, интересни, често блестящи, разкази и статии — към романа. Стивънсънови наели малка къща в Брамер и тук в дъжделивите септемврийски дни се родила у Стивънсън идеята за „Островът на съкровищата“. Доведеният син на писателя обичал да рисува и Стивънсън от скука често пъти разхубавявал неговите наброски. Веднъж той нарисувал някакъв остров и го кръстил „Островът на съкровищата“. Тези думи веднага оживили странния живот на рисунката. Стивънсън седнал на масата и почти веднага написал имената на главите на своя бъдещ роман. Вероятно в неговата памет изплували слушаните още в детинство разкази за двамата прадеди, загинали в 1774 г. при Антилските острови, след Одисеята, отдалече напомнящи приключенията на Джим Хокинс.

Романът бил предназначен за деца и напечатан първоначално в едно детско списание. Самият автор преживявал своята фантазия като истинска реалност. В своя кабинет той често разговарял гласно със своите герои и когато привечер новата глава била готова, всички домашни със затаен дъх слушали неговото четене.

Но в душата на Стивънсън ставала постоянна вътрешна борба между артиста, бахема, любителя на веселието и бургундското вино и болника, който трябва да се отказва от радостите на живота. И когато той си припомnil бурните години на младостта и написал романа,

героинята на който била неговата първа възлюблена — момиче от един единбургски весел дом — Фани изгорила ръкописа. Тя не ревнувала мъжа си от миналото му. Не, той просто трябва да пише това, което не оскърбява „порядъчните хора“ и дава по-добър приход. Но Стивънсън ѝ прощавал тази тирания. „Тя е всичко за мене — пише той: жена, баща, сестра, дъщеря и другар и аз не бих я заменил нито с богиня, нито със светица. И това е след четири годишен брачен живот“.

Стивънсън боледувал постоянно и, страдайки от безсъници, понякога злоупотребявал с опиум. Опиянението, като го пренасяло в друг свят, изостряло интереса към проблема, отдавна вълнуващ писателя — проблема за двойствеността на човека, тази борба, която ставала и в собствената му душа.

Една сутрин той се събудил със страшен вик. Желаейки да се освободи от кошмара, той си скубел косите и най-после, дошъл на себе си. „Няма нищо — казал той на изплашената си жена, — просто тежък сън“. Фани го разпитвала, но той не искал нищо да каже. „Ти скоро ще узнаеш. Удивителна история! Какъв отличен сюжет за роман!“

На другия ден той започнал да пише „Странният случай с доктор Джекил и мистър Хайд“ — историята на знаменития доктор, който чрез алхимията изменил своята външност и станал отвратителният мистър Хайд.

Под тази маска доктор Джекил се отдава на своите пороци, но става жертва на опасното маскиране и действително се преражда в Хайд. Първата редакция на романа, в която имало доста автобиографични елементи, отишла в огъня по настояването на Фани. Втората, с по-нравствена тенденция, била написана за три дни и имала огромен успех. За половин година били продадени 40,000 екземпляра — отличен тираж за 1886 г.

Книгите на Стивънсън особено се харесвали в Америка и оттук, заедно със славата, дошли и парите. Когато умрял баща му, Стивънсън решил да отиде в Америка. В Ню Йорк го посрещнали триумфално — интервюта, приеми, изгодни предложения на вестници и списания. Стивънсън не харесал „новия свят“, който много се бил изменил от времето на неговото първо печално посещение и с радост се съгласил на предложението на вестник „Ню Йорк Уърлд“ да отпътува за островите в Тихия океан и оттам да праща пътни описания.

Това пътуване, за което Стивънсън отдавна мечтаел, го довело ако не до тайнствения „Остров на съкровищата“, то във всеки случай в съвършено нов и приказен свят. Разкошната яхта „Каско“, с която Стивънсън и неговото семейство извършвали пътешествието, хвърлила най-напред котва на остров Нука-Хива, в Маркизкия архипелаг. В обстановката на истински земен рай живеели или по-право измирали от алкохол, сифилис, проказа туземците — красива и сега още, а някога силна раса на канибали. Няколко години преди това техният крал Коамуа се разхождал по острова с човешка ръка на рамото. „Така Коамуа постъпва със своите врагове“ — викал той, отхапвайки от време на време парче месо. Сега монархът, свален от трона от французите, живеел наред до къщата на стражата — висшето началство на острова. Кралица Вакагу, която станала християнка, някога считали за най-голямoto чудо в Полинезия. Тя била татуирана буквально от главата до петите. За нея ставали войни между вождовете на племената и завоюването на тази рядка плячка завършвало с дивашки танци и канибалски пиршества, на които най-вкусното ядене били „дългите свини“ — европейците. Сега Вакагу, глуха бабичка, живеела като скромна християнка, съвършено забравила своето минало.

По пътя за о. Таити яхтата едва не потънала и умореният от пътуването Стивънсън заболял, та слезли на остров Паутира. На другия ден след неговото пристигане на прага на неговата стая се явила, като във вълшебна приказка, туземната принцеса Мое. Познавал я посетилият по-рано острова Пиер Лоти, който с възхищение описал нейната „хармонична и мистична красота, полузакрити очи, като че ли гледащи от друг свят“. Тя помагала на болния, правела му пирожки от плодове, палмови салати и пр.

Като оздравял, Стивънсън се заселил у вожда на вярното племе на принцесата и този гигант Тиритера, макар и християнин по име, устройвал в чест на Стивънсън игри и празненства, през време на които падала от туземците християнската маска и в дивашките танци се пробуждала и пяла старата душа на канибалите. Тук Фани започнала особена мисионерска проповед и веднъж през време на служба на борда на яхтата, преди самото отпътуване, един от туземците започнал да моли небето да даде знак от по-рано, ако пътешествениците ги заплашва нещастие. Капитанът, неверующъч човек,

се усмихнал и силно ударил по мачтата с ръка. Той ударил на съвършено изгнила част и мачтата паднала. Небето действително заговорило! Мисис Стивънсън благодарила на Бога за неговата милост, а капитанът бил принуден да откара яхтата на поправка в най-близкия док.

После последвало дълго спиране на о. Бутаритари, в Микронезия. Стивънсън, пръв от европейците получил разрешение да се засели тук. Крал Тембинок, най-свирепият от микронезийските тириани обявил „Табу“ построения за Стивънсън дом и неговите обитатели и те живели в пълна безопасност.

„Земният рай“ на Тихия океан така пленил Стивънсънови, че те решили да останат тук завинаги, което било и подходящо за разклатеното здраве на писателя. Те си построили голяма къща в град Валима на остров Самоа. За направа на къщата бил положен доста труд, но когато всичко било свършено, най-вече благодарение енергията на Фани, те заживели край девствения лес, в „дома на петте реки“, както го наричали туземците, като в богат английски чифлик. Туземците обичали и почитали „разказвача на хубави истории“. Той доста страдал от изгубването на връзките си със стария свят и в своите творби постоянно се връщал към теми от шотландската история. Но откъснат от Европа, този идеалист и фантазъор чувствувал в себе си никаква европейска мисия в този така отдалечен от цивилизацията край.

Остров Самоа се намирал тогава под протектората на Германия. Немците свалили стария крал Матаафа и турили своето протеже Лаулен, чийто съветник и фактически управител на острова бил типичният немски юнкер барон фон Пилсак. Когато туземците започнали да роптаят и крал Матаафа застанал начело на недоволните, разпространил се слух, че баронът сложил под затвора динамит, за да унищожи арестуваните при първия опит за бунт. Това било истина. Стивънсън протестирал, писал в „Форин Офис“, в „Таймс“ и успял да отстрани барона. Но и английското правителство не гледало добре на писателя, подозирайки го във подбуждане на туземците. Когато вълненията избухнали и англичаните изпратили на острова военна флота, това извънредно учудило Стивънсън. Крал Матаафа бил арестуван и писателят се заел с неговото освобождение.

Непоправим фантазъор, в Шотландия Стивънсън мечтал за „Островът на съкровищата“. На Самоа той мислел непрестанно за миналото, за своята родина, за Париж, за щастливите дни на скитничеството. „Изстискан лимон“ — наричал той себе си и питал с тъга: „Какво ще остане след мене? Няколко приказки за деца и това разорително имение!“

В чифлика, сред тропически пейзаж, окръжен от черни слуги, той живял като патриарх, изпълнявайки отчасти ролята, която налагала жена му. Туземците считали Фани за магьосница и говорели, че ѝ помагат дяволите. Тя събирада диваците на общи молитви, четяла им библията и молитви, съчинени от нея. Стивънсън седял при нея в своето кресло, уморен, болен, с библията в ръце. Впрочем, макар и библията да му давала утешение, той не пренебрегвал и старите изпитани средства за борба със скуката. Той и сега обичал хубавото бургундско вино.

Стивънсън умрял внезапно от апоплектичен удар през 1894 година, още не много стар човек. Погребали го на една висока скала, до която туземците направили широк път през девствените гори, за да го погребат. На мраморния саркофаг били написани стихове от неговия другар, поета Хайерс:

*„Под широкото небе, пълно със звезди,
изкопайте моя гроб и ме оставете да спя.“*

МЕНДЕЛЕЕВ

В Москва току-що се е появила малката твърде интересна и живо написана книга с възпоменания за Д. И. Менделеев (изд. „Федерація“). Нейният автор, О. Е. Озаревска — известна артистка декламаторка — е била първата жена, която Менделеев е приел на служба в палатата за мерки и теглилки и изчисляване. Там тя прослужила девет години, до смъртта на Менделеев, и била в интимна дружба с неговото семейство. Както всички, които са живели в близост с гениалния учен, Озаревска питала към него дълбоко уважение. Но страхът, който предизвиквало обикновеното негово чудачество и „коравост“ (дума на самия Менделеев), намерил у нея такова искрено разположение, което Менделеев чувствувал към първата „госпожица“ в палата. „Госпожица“, така той наричал всичките работещи там жени, макар някои от тях, в това число и Озаревска, да били омъжени: „стриганата госпожица“, „женена госпожица“, „електрическа госпожица“ и т.н.

В своите възпоменания О. Е. Озаревска се опитва да възкреси образа на Менделеев като човек и прави твърде успешно това в подбора на множество възторжени описания и съхранени факти. Нейната книга отлично допълва неотдавна публикуваните мемоари на вдовицата на големия учен А. И. Менделеева.

Голямата, в преносен и буквален смисъл, фигура на Менделеев, гигантът с лъвската грива посребрени коси, не се вмествала в обикновените, средни рамки на човешкото общежитие. Него го считали, като много други гении, за „чудак“. Главното чудачество на Менделеев е „пренебрежението към общоприетото, страх от своята неосведоменост и неопитност в общуването“.

В такива случаи се проявявал неговият голям темперамент и стълкновенията с хората ставали така чудни и пикантни, както и отношенията им спрямо него в кръга на техните интереси.

По натура Менделеев не можел да понася никакъв бюрократизъм и канцеларщина и когато виждал, че служещите се разтакавали по работата си, свързана с палатата за мерки и теглилки, това го

вбесявало; той отивал в министерството на финансите и вдигал скандали, които му създали репутацията на досаден човек и странен чудак.

Намеренията на Менделеев да подобри това учреждение (с което бил съгласен и Вите), след демонстративното напускане на университета, растели почти всяка година. Но големите субсидии можели да се получават тогава само с разрешението на Държавния съвет, председател на който бил наследникът и великият княз Михаил Александрович.

Менделеев намислил да устрои едно посещение на великия княз в палатата, така че той лично да се убеди колко е тясно и неудобно там. Ето защо той устроил истинска инсценировка.

„В течение на два дни измъквали из мазетата различни старинни непотребности, остатъци от неосъществени грандиозни съоръжения и разни груби опити из старите складове.

Чувало се как грухтял и стенел Димитрий Иванович:

— Не по ъглите, а на пътя — нали трябва да се минава! Не виждате ли, че е тясно! Трябва да се спънете, че тогава да разберете!“

На сутринта преди августейшото посещение Менделеев се вълнувал — през кое рамо да сложи трикольора. Разпитал всички домашни, но несигурен отърчал до служещите, за да ги попита, и го надянал обратно.

Особена мъка му причинявал въпросът с панталоните: всички му казвали, че трябва да облече бели панталони. Те обаче го ужасявали, дори вбесявали, и все пак той ги облякъл.

Неговите ордени се търкаляли вместо с винтове, с гайки в никаква тютюнева табакера под масата. Всичко това му било противно, но той си припомnil, че хората придават голямо значение на това, а той трябва безспорно да се подчинява. Ала това именно смирение било чуждо на Димитрий Иванович, за което той се вълнувал и ужасно се сърдел.

Той никога не позволявал да го титулуват „Ваше превъзходителство“ и когато в никаква книга за химическата „Летопис“ се тъкмляло да се публикува неговия пълен научен титул, заемащ една страничка с петит, той зажумял и смеешком казал:

— Няма да се печата! Повече, отколкото за царя!

И печатането се отменило.

Височайшият преглед на палатата минал благополучно. Отначало Менделеев, заучил етикецията, вървял подир наследника с неговата свита и наставнически викал:

— Не там, не! Наляво, де! Не смейте да се отклонявате: не виждате ли каква теснотия е у нас! Направо, де!

А след това забравил за етикецията, отишъл напред със заповеден тон, полуизвърнат назад, зарязал бележките, а наследникът полугласно повикал на свитата:

— Не тука, де! Наляво! — опитвал се да подражава на Менделеев.

Очевидно е, че посещението в палатата доставило голямо и рядко удоволствие на учения чудак и работата с отпускането на нужните суми блестящо се разрешила.

Към своите подчинени Менделеев се отнасял с рядко уважение и даже деликатност. През 1900 година, когато в палатата останали доста големи суми от субсидията, той вместо награди пожелал да командирова 16 служители — в това число шлосери и столари — на всемирната парижка изложба.

В министерството се възмущавали от тия нечувани командировки, и Вите сложил сурова резолюция „Не разрешавам“. Менделеев подал заявление за оставка и Вите се принудил да се съгласи с учения чудак.

Работещите в палатата, в това число столари и шлосери, отпътували за Париж.

Твърде внимателно се отнасял Менделеев с всевъзможните „ломоносовци“, понякога експлоатиращи го, и отговарял на писмата дори на доказани маниаци. Когато узнал, че за умопобъркването на един от тях станала причина неговата периодична система на елементите, той счел себе си виновен за това и до края на живота му изплащал на болния доброволна пенсия.

Тоя гениален учен бил по душа същински романтик, с буйно и непорочно сърце. Но той не бил щастлив в семейството си. Първият му брак бил несполучлив и те се разделили. Но след петдесетата си година, когато децата вече поотрасли, Димитрий Иванович го сполетяла голяма сърдечна катастрофа. Той се влюбил в младата девойка, донската казачка А. И. Попова, която дошла в Петроград да

учи живопис и се настанила у сестрата на Менделеев — К. И. Капустина, където живеел и самият Димитрий Иванович.

„Още от първия ден на запознаването, девойката го поразила не със своята външност, а с оная необикновена смесица от наивност и разбиране, с които тя се отнасяла към живописта. И през първата зима той мълчаливо се любувал на девойката, жадувайки само едно: да бъде «стъпало» в нейния живот. Обикнал я и й пишел писма, които складирал в чекмеджето на писмената маса, а в същото време ходел при живописци, изучавал тяхното изкуство запознавал се с художници, за да облекчи един младенчески жизнен път и да го направи по-устойчив“

Бащата на А. И. Попова, страхувайки се от увлечението на стария, изпратил дъщеря си да следва в Рим, но Димитрий Иванович, след дълги колебания, отишъл там да я иска.

Той оставил писмо у своя приятел Н. Н. Бекетов и пакет на името на А. И. Попова, с надпис „Да се отвори в случай на моята смърт“.

В писмото до приятеля си той съобщавал, че отива да иска „нея“ и ако тя го пренебрегне, то тялото му ще бъде намерено само в морето.

За щастие, А. И. Попова се съгласила да се омъжи за Димитрий Иванович и до края на живота му останала вярна спътница на великия учен.

Той получил развод с първата си жена, като взел вината върху себе си, но според църковните канони, не можел повторно да се венчае, преди да са се изминали седем години. Ала Менделеев заплатил седем хиляди рубли на свещеника, който се съгласил да извърши венчалния обред. След два дни свещеникът бил разпопен: той знаел защо да иска такава крупна сума!...

Бракът предизвикал много шум и някакъв влюбен генерал, също в такова положение, помолил Александър III за разрешение да встъпи във втори брак, сочейки за пример Менделеев. Царят написал на доклада:

„При Менделеев има две жени. Да, но Менделеев за мен е един!“

С такъв романтизъм са били обвежни и другарските събрания на учените — Менделеев, Сечанов, Мечников, Бородин и рано починалия Олевински. Те се заклели, в случай че някой от тях го замъчи поне един от проклетите жизнени въпроси, да има право да свика събрание;

и на него всички останали са длъжни да дойдат и с всичките свои знания, опит и убеждения да сложат на разглеждане тоя въпрос.

„Те — разказва Озаревска — се събирали пет пъти по повод на такива въпроси, разглеждали ги, взимали резолюции, към които всеки през своя живот, доколкото се простирали неговите възгледи, се придържал. Темите били за Бога, за социализма, за половия въпрос.

Четвъртото събрание се отнасяло до твърде интимен въпрос из личния живот на професора и композитора Бородин, а петият въпрос ми е неизвестен. Бородиновият въпрос довел до такава резолюция, че четиридесета негови спасители отново се свързали с клетва, че ще приведат в изпълнение решението, ако стане нужда“.

Менделеев, тая гениален човек, посветил целия си живот в изучаването на природата и нейните тайни, бил твърде суеверен.

„Може би — предполага О. Е. Озаревска — с това той запълвал своето незнание по въпроса. А човешките незнания, за него, многознаещия, много предсказваща, се чувствуvalи силно“.

Димитрий Иванович не позволявал нова, важна работа да се почва в лош ден; обичал и придавал особено значение на числото 7 и се страхувал от 13. Не почвал нищо във вторник.

Любимите му занимания по време на почивка били четенето на авантюристичните романи на Дюма, Жул Верн, Майн Рид, Лев Толстой, а Достоевски не могъл да чете.

„Мъчения, мъчения, колко много мъчения са описани в него! Аз не мога, не съм в състояние!“

О. Е. Озаревска твърде картино разказва как чела на Менделеева някакъв роман от Дюма. Това било след операцията на очите му.

„Операцията се извърши много сполучливо, но професор К. и неговите помощници, излязоха като от баня и заявиха, че никога не са имали такава страшна операция. В най-критическия момент, когато пердето беше вече отделено, но неизвадено, Димитрий Иванович хвана хирурга за ръката, като помисли, че всичко е загубено“.

Менделеев трябвало да лежи няколко дни, с превръзка на очи (той бил почти на 70 години). Той слушал приключенията на героите на Дюма с такъв интерес, какъвто е присъщ на гимназиста, и в патетичните места, удряйки с крак по кревата, викал, предугаждайки събитията:

„Ще се целунат! Ще се целунат! Ей сега ще се разцелуват!“
И когато предсказанията се събъдвали, той отново възкликал:
„Аха, браво! Какво казах аз? Целуна я? Юнак! Отлично! Е, по-
нататък“.

Ала наред с тия „неизменни“ литературни вкусове, Менделеев разбирал малко и от живопис и обичал стиховете, а особено Тютчевото „Silentium!“. Пасажът: „Мысль изреченная есть ложь“ извиквал сълзи в очите му, защото отговарял на неговата сложна, неразкрита душа.

„Да, такъв беше той: смесица от простота, наивност и недостъпна сложност“.

Освен лекото четиво, любимо развлечение след работа за Менделеев била шахматната игра и ръчният труд, особено поправката на куфари. В тази работа той се ползвал дори с известна слава. Стопанинът на едно дюкянче, откъдето Менделеев си купувал някои специални гвоздеи за куфарите, казал веднъж на друг свой клиент, когато Менделеев излизал от дюкянчето:

„Нима не знаете кой е този? Него всички го познават... Това е известният Менделеев, майстор по поправка на куфари!“

„Димитрий Иванович учудвал всеки човек — със своето пристрастие към хубавите изрази в руския език — припомня О. Е. Ozаревска, — назовавал вещите с техните имена просто, по народному; а понякога и символизирал, служейки си с ругателни думи. Особено любима му била една чудесно характеризираща безцелната и безсмислена усърдност в научната област“.

„Госпожици“ Менделеев приемал в палатата за „смекчение на нравите“. С О. Е. Ozаревска той скоро привикнал, а в приказките си пред нея никак не се стеснявал. Спрямо „дамите“ той въобще се отнасял с никакъв страх, като към ефирни същества, които от всичко могат да се обидят и да се разплачут при най-дребни случаи. Изключения от горното били само две жени, които освен като роднини, имали право да влизат всяка без доклад в неговия кабинет — вдовицата на художника М. П. Ярошенко и М. А. Семячкина, които той уважавал за тяхната разумност и с които много обичал да беседва.

Менделеев умира 72-годишен от възпаление на гърлото (ангина), получена вследствие простудяването му при посещението на новия министър на търговията в палатата.

Смъртта дошла на 20 януари 1907 г. бързо и неочеквано за всички близки. Погребението му извършили на свои разносчи общината на Петроград.

„Гробът беше окичен с цветя — пише О. Е. Озаревска, — а катафалката с венци и картонената таблица с периодичната система, донесена от студентите по технология. Сивият, оловен картон в той бледен мразовит ден и печалните пламъци на уличните фенери, обвити с черни кърпи, сякаш горяха тайнствено над главите ни и придаваха неизказана тържественост на процесията“.

Таблицата гордо стърчала и на гроба, сред много цветя, неразлично от своя творец. Най-после над гроба се произнесли и речи, но сивата таблица говорела значително и много повече.

ВИЛХЕЛМ ЗАВОЕВАТЕЛЯ

„Аз, Вилхелм, по прякор Незаконородения“ — диктувал Нормандският херцог първите думи на указа. Тази дума „Незаконородения“ — Вилхелм произнасял вероятно с отмъстителна и горда ирония. Тя му доставяла не малко скръб в детинството, много насмешки и презрения в юношеството. Матилда, дъщерята на Фландърския херцог — по-късно негова жена, която той поискал за годеница, отговорила, че по-скоро ще отиде в манастир, отколкото да се омъжи за незаконороден. Като получил този отговор в Руан, Вилхелм възседнал коня си и заминал за Лил. Той буквално нахлул в херцогския замък в стаята на Матилда и като я хванал за косите, бълснал я на пода. „Ето ти отговорът на незаконородения“! — викал той, като тъпчел с краката си девойката. Когато пристигнали на помощ, Вилхелм вече препускал обратно за Руан. След няколко дни Матилда изпратила своето и на баща си съгласие — смелостта на Вилхелм я покорила. Русокосата принцеса не се изльгала — тя живяла много добре с мъжа си.

Бащата на Вилхелм, херцог Роберт Дявола се оженил за дъщерята на прост ковчежник от град Фалез, красавицата Арлета и синът от такъв „морганатичен“ брак се считал незаконороден. Това не му попречило да заеме нормандския престол след смъртта на Роберт и скоро Вилхелм накарал да произнасят прозвището „батар“ със страх и уважение. Бъдещият завоевател на Англия извършил това, което не се удало след осем века на Наполеон, мечтал за английския престол може би още след своите първи удачни войни със съседите — менското и анжуйското графство. В 1051 г. Вилхелм посетил Англия. Учудил го нормандският характер на двора, където даже кралят старик, Едуард Изповедник, не говорел английски, и той твърдял, че през време на свиддането бездетният крал го назначил за свой наследник.

Претендент на престола след Едуард се явявал граф Кентски, Харолд. Вилхелм намислил да обезвреди съперника и когато този случайно попаднал в неговите ръце, пристигнал със своята флота към

нормандския бряг, Вилхелм му предложил ръката на своята дъщеря и го заставил да се закълне, че няма да претендира за английския трон. Всички свети мощи, каквото притежавала Нормандия, всички почитани кости и останки били пренесени в Руан и оставени в двореца. И когато Харолд произнасял своята клетва, Вилхелм заповядал да махнат покривалото на тая купчина страшни реликви. Графът едва не изгубил съзнание.

Но когато през 1066 г. Едуард умрял, Харолд се отказал и от клетвата, и от невестата и зaeл престола, макар да имал много врагове и вътре в страната. Вилхелм започнал да готви поход за Англия.

От всички страни, от Нормандия до бреговете на Рейн и даже до Сицилия и Испания, започнали да се стичат при херцога наемни войници, търсачи на приключения и плячка. Едни пристигали пеша, други имали коне, трети командвали малки отряди. Агентите, които вербували тази армия, обещавали всичко в Англия — пари, замъци, богатства, даже жени, красиви саксонки. По всички крайбрежия на Нормандия се строели кораби за флота, който трябвало да пренесе армията на херцога. През август 1066 г. четиридесет големи платноходи и около хиляда малки били готови да пренесат 60,000 пеши и конни войници. Те се събрали в устието на Сона, в залива Сен Валери, очаквайки попътен вятър.

Историците възстановяват далечното минало по стари пергаменти, по каменни разкопки, по легенди и песни. За похода на нормандците в Англия ни разказва с нагледност, необикновена за събитията от преди хиляда години, единственият по своя род документ — знаменитата „бродерия на кралица Матилда“ — дълга 66 метра, от тънко платно, на което доста искусно са изобразени всички по-главни сцени на похода. Кралицата я поръчала, в благодарност на Бога и в слава на съпруга победител, за черквата в Байе. Тук, в малкото нормандско градче, но вече не в черквата, а в музея, се пази бродерията и до сега.

Походът започнал неудачно. Цял месец очаквали вятър, като че ли се оправдавало името на великолепната херцогска Галерия — „Мора“ — на нормандски „Очакване“. Войската започнала да роптае, но Вилхелм веднага започнал учение. Очакването излязло полезно. На 26 септември тържествената процесия с мощите на св. Валериан минала през лагера. На другия ден духнал вятър и херцогът дал

заповед за отплаване. „Мора“ плавала напред — върхът на нейната мачта светел като пътеводна звезда на другите кораби, с голям четириъгълен фенер.

Сутринта на 28 септември нормандците наблизили Певенси, близо до Хастингс. Англия на пръв поглед изглеждала безлюден остров — пристанището било пусто, жителите от близките села се разбягали или скрили в домовете си. Всички кораби благополучно пристигнали и постепенно армията започнала да слиза на брега. Отначало пехотинците, в къси одежди и кожени шапки. После слезли на брега земекопите, оръжейните майстори, обоза.

Най-после слезли конете — тласкали от борда във водата и изплашените животни с гръмко цвилене заплували към брега. Последен слязъл сам Вилхелм. Той толкова бързал да стъпи на английска земя, че се подхлъзнал и паднал. Loша поличба! Тревожен шепот се разнесъл по редовете: „Бог да ни помогне!“ Но Вилхелм станал и смеейки се, протегнал към войниците ръце, още пълни с пясък: „Какво? — извикал той със своя оглушителен глас. — Аз вече хванах тая земя с ръце и докато тя е у мен — тя е ваша“.

Харолд не бил готов за война, но отказал да изпълни своя стар договор с Вилхелм и доброволно да му отстъпи престола. На 14 октомври станала решителна кървава битка при Хастингс. Харолд и неговият брат били убити. Вилхелм Незаконородения станал Вилхелм Завоевателя.

От Хастингс той потеглил към Дувър, изгорил и превзел крепостта и по стария още римски път, през Кентското графство, се отправил към Лондон. Той не бързал да превземе града, където кипели страсти и се борели партиите, и дочакал докато сами лондончани не отворили пред него вратите. Но преди да се засели в своята нова столица, той започнал да строи крепост, мрачната Тауър на брега на Темза, на която са запазени и досега френските надписи.

На Рождество Христово Вилхелм се коронясал във Уестминстърското абатство, което било тогава накрай града. Той се упътил към черквата направо от своя лагер по улиците, охранявани от нормандски конници. Церемонията по коронясването започнала. Йоркският архиепископ се качил на катедрата, запитал нормандците на галски език — съгласни ли са да признаят за крал Вилхелм Нормандски? После се обърнал със същия въпрос по саксонски към

англичаните. Раздали се викове на съгласие — цял ураган от викове напълнил черквата. Войската, която охранявала абатството, с оръжие нахлула в черквата, там като че ли започнал бунт! Изстрели, шум, обща паника и скоро храмът опустял. До олтара останали само Вилхелм, архиепископът и неколцина свещеници. В прозорците на черквата се появила червена светлина — войниците изпълнили заповедта, получена за случай на бунт, и запалили храма. Епископът с треперещи ръце сложил на Вилхелм короната и той в пустата черква, осветена от пламъците на пожара, се заклел да се грижи за английския народ, както това правели най-добрите английски крале.

Новият крал се настанил в укрепения лагер, близо до Беркинг, и тук като грижлив, методичен нормандец, заповядал да направят инвентаризация на държавните и частни земи. Владенията на всички, които се сражавали против нормандците при Хастингс, били конфискувани и цялата английска аристокрация за един ден обедняла. Градове, села, графства, замъци, пари — всичко било разделено между победителите. И тези, които искали в Англия жени — също получавали такива. Колко богати и красиви вдовици, чиито мъже загинали при Хастингс били насила омъжени за нормандски офицери! Лъвският пай от плячката се паднала на новия крал. Когато през пролетта на следната година той се върнал в Нормандия, неговите кораби пренесли много злато, монети, черковни скъпоценности, които той раздал на манастирите и цели богатства на папата, в благодарност за неговата помощ и молитви.

Вилхелм, като заминал за родината си, оставил управлението на Англия, по-право казано оная част, която била в ръцете на нормандците, на своя брат, епископ Одон и съвета на велможите. Те разпуснали войниците — започнали се грабежи и насилия и населението, само външно покорно на победителите, започнало да се бунтува. Вилхелм бързо се върнал и успокоил вълнението с отстъпки и обещания да не нарушава старите английски закони. На св. Троица 1068 г. в Лондон пристигнала Матилда с децата си и била коронясана. Тук тя родила син Хенрих, четвъртия син на Вилхелм Завоевателя. Това била последната негова радост, а 1068 г. — последната спокойна година на краля. Истинското покоряване на Англия било още напред — с четири кървави вълни залял Вилхелм своето кралство.

Отначало се вдигнала северна Англия, където бунтовниците се събрали около майката на Херолд. После се разбунтувал Уелс. После в устието на Хumberg се появил флотът на датския крал Свен и на неговата помощ възлагали всички свои надежди враговете на нормандците. Едновременно с това започнали да се бунтуват селяните в центъра на страната. Без да се колебае, с неумолима жестокост Вилхелм потушил тези въстания. Там, където преминал той, оставил пожарища, смърт и глад. Превземането и разрушението на Честър било последния плясък на кървавата вълна през тази година. Вилхелм могъл да прекара спокойно Рождество Христово.

Но още една вълна се вдигнала и завършила разрушението на стара Англия — борбата с духовенството, с манастирите, които криели бунтовниците и със своите богатства ги подпомагали. По искане на Вилхелм папата изпратил в Англия на Пасха 1071 г. трима свои легати. На тържествен събор те узаконили разправата с духовенството: арестували епископите, конфискували църковните имущества, назначили почти цялото духовенство из средата на нормандците.

Сега Англия лежала в краката на своя крал — завоевател, разрушена, ненавиждаща го. А там, зад морето, в неговото херцогство царял мир, спокоен труд в богати градове с високи черкви, тучни полета, манастири — убежище на наука и изкуство. Там поетите прославяли битката при Хастингс наравно с подвизите на героите от Илиадата и Одисеята.

Но и тук вече щастието започнало да се отвръща от Вилхелм. Напуснал го старият му син Роберт, който искал да му бъде дадено управлението на Нормандия. И още по-голяма скръб — умряла кралица Матилда. Погребали я в Кан, втората столица на Нормандия, в женския манастир, построен едновременно с мъжкия манастир на другия край на града, където поръчал за себе си гробница сам Вилхелм. Той останал сам и със старостта му се усилвал и неговиятиранически дух, неговата алчност и скъперничество.

Като истински тиранин той насаждал в Англия феодалните порядки, но не допускал образуването на големи имения иправлявал графствата чрез свои чиновници. Той устройвал Англия така, каквато тя остана и след него.

В 1087 г. Вилхелм се върнал в Руан. Той се почувствуval зле и легнал, а френският крал Филип I искал да се възползва от това и

нахлул в Нормандия. Вилхелм направо от постелята се качил на коня и в битката, която станала близо до Мант, се сражавал с такова безстрашие, както и на младини. Боят преминал в улиците на града, обхванат от пожар. Нормандците побеждавали. Вилхелм спрял коня си на площада при черквата. От пламналата черква паднала тежка греда. Изплашеният кон на Вилхелм се изправил на задните крака, хвърлил конника и с цялата си тежест паднал върху него. Вдигнали краля — той бил в безсъзнание — и го пренесли в Руан. Той умрял след няколко дена.

Завоевателя погребали в Кан. Когато траурният кортеж потеглил към манастира Св. Стефан, избухнал пожар, който бързо обхванал цял квартал на града. Хората, които се събрали да изпроводят останките на херцога, се спуснали към домовете си. И мрачни пламъци осветявали погребението на Вилхелм, както при неговото коронясване. Както и тогава, черквата била пуста.

Службата свършила. Ковчегът, огромен ковчег за висок, едър човек — вече се канели да спуснат в гроба, изкопан в черковния двор. Неочаквано към зеещата дупка се приближил един човек, местен жител, на име Аселен. „Мястото, в което вие искате да погребвате, принадлежи на мен — казал той. — Тук беше къщата на моя баща. Тоя, за когото вие се молите, го взе от него насила. Аз забранявам да погребвате трупа на крадец в моята земя“.

Тъжителят говорел истината. За да не става скандал, монасите му заплатили и Аселен разрешил най-после да погребат завоевателя на Англия.

Издание:

Автор: Р. Словцовъ

Заглавие: Стивенсонъ; Менделеевъ; Вилхелмъ Завоеватель

Преводач: Крумъ Йордановъ

Издател: Книгоиздателство и печатница „Древна България“

Град на издателя: София

Година на издаване: 1938 (не е указана)

Тип: сборник

Печатница: Книгоиздателство и печатница „Древна България“

Адрес в Библиоман: <https://biblioman.chitanka.info/books/16482>

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на **Моята библиотека** и нейните всеотдайни помощници.

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.